

LES TERRES DEL GAIÀ AL BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (1891-1938) (1). LES EXCURSIONS

Josep Santesmases i Ollé

1. INTRODUCCIÓ

Per poder confeccionar aquesta comunicació he procedit al buidat del Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (1891-1938) de totes les notícies que d'una manera o altra feien referència a indrets de les Terres del Gaià. Per fer-ho he utilitzat la còpia digital disponible a la xarxa al Dipòsit Digital de Documents de la UAB, concretament a: <http://ddd.uab.cat/record/27613>. En total he recollit unes noranta referències. Potser algunes de les notícies que he relacionat a l'apèndix no estan ubicades estrictament dins la conca hidrogràfica del Gaià, però sí que estan vinculades a l'espai territorial dels municipis que en alguna part són feudataris del Gaià. Per posar un exemple, podem esmentar el municipi del Montmell, que per la part de ponent lliura les seves aigües al Gaià i per llevant a d'altres conques hidrogràfiques. Per tant, en aquest cas, he recollit tota notícia, article o relació d'excursió que esmenta el Montmell.

Cal tenir present també que el relat de moltes de les excursions que finalitzaven o transcorrien en un indret del Gaià, tenien l'origen i part de recorregut a d'altres conques. Moltes de les excursions van ser efectuades per excursionistes barcelonins, a vegades acompanyats per persones del territori proper. A les primeres èpoques, l'aproximació motoritzada al lloc de destí es concretava a l'estació de tren més pròxima. A partir de l'estació era usual fer un trajecte en tartana, i més endavant en cotxe, fins al lloc on s'iniciava l'excursió a peu.

D'entre totes les referències que hem extret per a confegir l'apèndix hi ha de tot. Moltes notícies curtes, l'esment d'una reunió preparatòria d'una excursió o d'una conferència, la lectura d'un text, la referència a un lloc o a un element arquitectònic de les Terres del Gaià, la simple notícia curta d'una excursió, etc. Coses de poc gruix, que ens poden servir per veure l'interès excursionista i d'altra mena que podia suscitar el coneixement de les nostres terres. Però més enllà d'això no ens aportarien gran cosa.

Però per sort trobem també altres textos més llargs, com ara relats d'excursions o articles sobre diverses temàtiques referides al Gaià i al territori que li és propi. D'entre les pàgines més interessants referides a les Terres del Gaià cal esmentar algunes excursions, articles sobre alguns pobles i contrades, algunes referències del patrimoni arquitectònic i una bona proliferació d'articles referits a coves i avencs, des de la perspectiva espeleològica i també des de la recerca de material arqueològic. Com a coses més significatives podríem esmentar dues excursions redactades per Josep Castellanos, dels anys 1893 i 1894; els interessantíssims articles de Pau Teixidor, metge de Rodonyà i soci del Centre Excursionista de Catalunya, sobre Rodonyà, Masllorç, Puigtinyós, Vilardida, Bràfim, Vilabella, el Padrós, Tamarit i Vespella, la cova Fonda, la cova del Manou i les coves Roges (articles publicats entre 1895 i 1901); una excursió d'Eduard Vidal del 1914 per les serres de la Brufaganya, Queralt i Miralles, amb unes interessantíssimes fotografies; un catàleg espeleològic de Catalunya del 1897 realitzat per Norbert Font i Sagué; una excursió espeleològica-geològica, pel mateix autor, el 1900 al Priorat, Muntanyes de Prades i Alt Penedès en la qual descobreix el columbari romà de Vila-rodona; un estudi de Serra i Ràfols de la cova Fonda de Salomó del 1921; un altre de Salvador Vilaseca de la cova de la Gorja de Pontils del 1935; els articles acompanyats de bones imatges de Francesc Blasi Vallespinosa sobre molts indrets del Gaià, escrits entre 1927 i 1931; i finalment les excursions espeleològiques narrades per Lluís Porta Massana, nascut al mas de la Magina de Vila-rodona, per coves i avencs situats a l'entorn de la serra del Montmell, amb dibuixos de les plantes i talls verticals molt interessants.

En aquest article intentarem donar una visió comentada de les descripcions d'excursions realitzades que aporten més contingut. En un proper número de *La Resclosa* procurarem concloure les altres informacions que trobem expressades tal vegada més en forma d'article. En l'apèndix, però, fem una relació descriptiva breu de totes les notícies aparegudes durant el període 1891-1938 vinculades a les Terres del Gaià.

2. LES EXCURSIONS

2.1. JOSEP CASTELLANOS

L'any 1993 Josep Castellanos va realitzar una excursió a Montagut i a Santes Creus des de Torrelles de Foix. A Torrelles hi va arribar des de Barcelona, amb tren fins a Vilafranca i en la tartana d'en Baldó, de Vilafranca a Torrelles. Quan va arribar a Torrelles, a mitjans setembre la verema ja havia començat. Tot i que estem encara fora de les Terres del Gaià no podem deixar d'esmentar les referències que en feia Castellanos: constatava una bona collita però unes perspectives molt negatives. El mercat de França estava tancat per l'abundantíssima collita que tenien. I la fil·loxera ja s'havia fet present a les vinyes del terme de Torrelles amb tot el que això comportava. Més o menys per aquesta època la fil·loxera havia començat a aparèixer per les vinyes del Gaià.

Sortien a peu de Torrelles, el dia 15 a les 5:25 del matí en direcció a Montagut. En la narració de l'excursió, Castellanos anava descrivint la geografia del territori i aportant algunes pinzellades històriques. Arribaren al santuari de Valldossera, ja en terres vinculades a Montagut, a dos quarts de deu i en marxaren una hora més tard. Temps en el qual departiren

amb el seu rector. L'església de Valldossera feia la funció de parroquial de Montagut, anys després d'haver baixat el rector de dalt de la muntanya. Per veure el context de l'època i del lloc és interessant contemplar l'opinió del rector sobre l'actitud dels seus feligresos. Deia:

[...] y'ns contà l'aburridíssima vida que passava entre aquelles gents senzilles, lamentantse vivament de que no lo compreguessin (encar que'ls inspirés respecte), com havia tingut ocasió d'observar alguna vegada que'ls dirigí la paraula pera explicarlos la grandesa de la religió, que (paraulas textuales) no entenen en llur ignorància, puix que tota sa religiositat se reduheix à pràcticas rutinarias y totas sas creencias á supersticions ridículas.

Com podem veure el rector de Valldossera no es queixava pas d'anticlericalisme o de poca pràctica religiosa, sinó d'incomprensió, d'ignorància i de superstició.

Una vegada arribats al cim de Montagut, Castellanos feia la descripció del paisatge —com acostumem a fer quan hi pugem— des dels Pirineus fins al cap de Salou, des del Montserrat i el Montseny fins a la serra de Prades. També concretava la dispersió de les conques fluvials que es disputen el territori. Ens interessa veure la descripció i la qualificació que feia de l'entorn:

Montagut se troba enclavat entre elevadas montanyas cubertas d'espessos boscos y abundants en ayguas. La regió elevada d'aquestas montanyas és un ver desert. No aixís sos repeus ó bases, principalment al S. y O., en quins punts l'atmetlla y lo vi sostenen ricas poblacions. En lo lloch del Montagut hi ha una torra que fou telègrafo òptich, avuy enderrocada. Dit puig serví de vèrtice á la comissió hidrogràfica del vapor Piles.

De Montagut n'eixiren a la una del migdia, amb una intuïció aproximada d'on se situava Santes Creus. Passaren pel Mas de la Font, per Ramonet, cal Ros dels Gaians, la Casa Roja. Arribaren a Santes Creus a les 6:40 de la tarda. S'hostatjaren a l'"estanch-hostal" on s'hi menjava i s'hi dormia bé a preus molt econòmics. La població del terme d'Aiguamúrcia l'estimaven en 2.519 habitants. Castellanos feia unes breus explicacions de Santes Creus. L'endemà sortien a les 9:30 del matí, tenint per davant 30 quilòmetres enfilant el retorn a Torrelles per una altra ruta. Pujaren per les Pobles, deixaren a l'esquerra Santa Agnès i la Portella, a la dreta el Miracle, passaren per la Masó, Selma, cal Domingo, les cases de la Fàbrega, cal Cendra, masos de l'entorn de l'avui poble del Pla de Manlleu. El fet és que arribaren a Torrelles a les 5 de la tarda.

L'altra excursió narrada per Josep Castellanos és la que de Valls els portaria cap el Pla de Cabra, Vallespinosa, Santa Coloma i Igualada. La iniciaren el 24 de març de 1894 agafant a Barcelona el tren que duria Castellanos i Artur Osona, autor de nombroses guies excursionistes, fins a Valls. Arribaven a la capital de l'Alt Camp la nit del "Dissapte de Gloria" que els donava l'oportunitat de sentir les caramelles, els "armoniosos cants de nutrit coro que, acompanyat de bona música, recorria la ciutat, portant arreu l'alegria y l'animació". Sortien de Valls l'endemà a les 6:30 del matí amb la tartana de Ferran cap al Pla de Cabra i del Pla arribaren al Pont d'Armentera passant "per un infernal camí de carros, tant dolent qu'en alguns punts era quasi impracticable". Del Pont en deia:

Les elevades montanyes que tanquen l'estreta vall del riu y'ls nombrosos rechs y fonts copioses qu'afluheixen al poble, donen á n'aquest, format de cases rònegues y antigues, verament l'aspecte de població de l'alta montanya. Lo llit del riu és molt fondo y ple d'accidents, lo que dóna lloch á nombrosos salts i gorchs.

El Pont tenia aleshores 1.271 habitants. Tenia "fábrica de filats y teixits de llana, com tartans, bayetes, mantes y mocadors". Del Pont passaren pel coll de les Agulles, per sota de Selmella, a una altitud de 675 metres, per anar a trobar el torrent de Vallespinosa que portava, segons deia, un bon cabal d'aigües permanent i donava vida a un molí. Al dit coll:

[...] la vista s'extasia en la contemplació de grandíós panorama que té per límits, al S., la mar, que's veu per sobre del Pla de Cabra y del Camp de Tarragona, y, á l'E., la serralada de Montagut ab sos boscatges dilatats y ses vessants accidentats.

Una cosa clara percebien en aquell indret, era el canvi de territori, el pas d'unes terres a unes altres. Castellanos ho definia així:

En aquest coll, situat en la serra de Salmella, pot dir-se qu'acaba lo Camp y s'entra ja en la Segarra, ò quan menos en una regió indefinida, intermitja entre aquelles importants encontradas.

Em sembla molt interessant el concepte de regió "indefinida, intermitja" expressat com un territori situat entre dos mons, que fa d'enllaç. Concepte diferent del de frontera o delimitació rígida que s'imposa en qualsevol delimitació politicoadministrativa.

Del poble de Vallespinosa en deia:

Assentat lo poble en lo declive d'alt serrat accidentadíssim, en forma d'amfiteatre, de rònech aspecte les cases, y empedrats los carrers d'aguts còdols, més sembla població pirinenca que de la provincia de Tarragona.

Després de dinar a l'hostal de cal Samsó —si mereix aquest nom, deien— marxaren del poble a les dues de la tarda seguint cap a Pontils, situat en la confluència del Gaià, i els torrents de Biure i de Sant Magí. De Pontils segueiren cap al nord, on podien veure la confluència amb el Riudeboix que baixa de Bellprat i la serra de Queralt. Magnificaven un xic la potència del Gaià, dient que es veien nombrosos salts i gorgs, algun de molt perillós en el qual deien s'hi havien ofegat moltes persones perquè se suposava que hi havia un xuclador. Passaren per Sant Gallard, agregat del municipi de les Piles, i a les sis de la tarda arribaren a Santa Coloma de Queralt. Castellanos ens confirma allò que alguns colomins ens han explicat en relació a les primeres aigües del Gaià:

A poca distancia de la població neix lo riu Gayà, que porta sempre aygua, encare que son caudal és molt escàs fins á Santa Coloma. Allí, sota'l castell, se llença al riu la copiosa font de D. Dalmau de Queralt, que raja de nou canalons com la munyeca.

Les poques hores que passaren a Santa Coloma estigueren acompanyats pel seu rector mossèn Joan Segura, historiador, que havia publicat la història de la vila comtal, la d'Igualada

i la de Sant Magí de la Brufaganya, i també del sacerdot Esteve Puig, nebot del primer, que tenia entre els seus mèrits el de constituir un museu arqueològic que visitaren durant aquelles hores. Era cosa freqüent dels excursionistes amb voluntat de coneixement del territori que trepitjaven, fer visita al rector de la població. Cal pensar que eren de les poques persones amb estudis que hi havia als pobles i que sovint tenien inquietuds culturals, com aquest era el cas. L'endemà al matí partiren cap a Igualada amb "cotxe" estirat amb força animal, passant pel coll d'Aguiló. A Igualada hi arribaven prop de les 10 del matí, després de gairebé quatre hores de camí.

La lectura d'excursions com aquestes, en territoris de les Terres del Gaià, ben humanitzats, ens serveix per a contemplar unes formes de vida molt distintes de les actuals, on la vida i el treball es donaven en el mateix lloc, on les comunicacions modernes s'acabaven on s'acabava el tren, en una època que, com hem vist, tenia una amenaça greu a punt de caure sobre les parts vitivinícoles: la fil·loxera que destruiria totes les vinyes i produiria un procés migratori important i una davallada demogràfica, que en algunes parts no s'aturaria fins a finals del segle XX, de manera que reduiria la població a la meitat, i provocaria lentament l'abandonament de la majoria masies. Ens serveix també per a intuir les formes de vida de l'època, entreveure el paisatge que s'hi podia contemplar, que més endavant en alguns articles ja trobarem plasmat en fotografies de gran interès. Les opinions dels excursionistes, persones d'una cultura superior a la mitjana, són certament de gran interès.

2.2. PAU TEIXIDOR

De Pau Teixidor,¹ metge de Rodonyà, en tenim una extensa descripció (29 pàgines) de l'excursió realitzada els dies 4 i 5 d'octubre de 1895 a Bràfim, Vilabella i Puigtinyós. És difícil resumir el llarg text, per tant d'entrada deixarem coses com les descripcions geològiques, i moltes notes històriques i ens interessarem més pel present que descriu, també pels llocs per on passa amb els topònims que anomena, pels conreus, la població, les cases considerades

¹ Pau TEIXIDOR i TARRIDA. Nascut a Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat) el 22 d'octubre de 1847. Mort a Rodonyà (Alt Camp), el 2 de març de 1907.

El 1898 va presidir l'Agrupació Catalanisme constituïda a Rodonyà i adherida a la Unió Catalanista. En aquesta agrupació es feien classes gratuïtes de llengua, geografia i història de Catalunya. Delegat de la Unió Catalanista l'any 1904.

Fill de Benvingut Teixidor Pujol, de Claravall, i de Josepa Tarrida Puig. Estava casat en primeres núpcies amb Bàrbara Roig i Milà, de Barcelona, i en segones es casà a Rodonyà, el 14 de gener de 1878, amb la germana de la primera dona, Erundina Roig i Milà, de Vallmoll, amb qui va tenir onze fills. El seu sogre, Manuel Roig Tell, natural de Vilaplana del Camp, va exercir de metge a Rodonyà. [...] Promotor de l'excursionisme a Rodonyà. Va idear una combinació de xarop Almera amb bàlsam de Tolú i hidrat de cloral per ser utilitzada en la tos ferina. El 1985 publicà al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya el seu descobriment de la cova Fonda, de Salomó. Autor de *Breus notícies de Rodonyà y sa comarca* (1895), que va llegir al Centre Excursionista de Catalunya, i de la memòria *Excursió a Bràfim, Vilabella i Puigtinyós* llegida també al Centre Excursionista de Catalunya.

Informació extreta de: Josep M. CALBET i CAMARASA, i Daniel MONTAÑA i BUCHACA (2001), *Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906)*, Valls, Cossetània, p. 181.

importants, les persones amb qui parla i algunes anècdotes que ens poden exemplificar circumstàncies de l'època.

L'excursió la va realitzar amb el jove David Ferrerons. Van sortir de Rodonyà en direcció Bràfim, baixaren cap al Fondo de l'Alari, assoliren la pujada del Coll Farné, descendiren per l'Hort dels Garrofers, a tocar de la masia de cal Pei, passaren a prop de Montferri, dit en aquell temps Puigtinyós, per la masia de la Quarterada al peu del torrent dels Garrofers, que travessaren, per les runes de Mas Ravell i arribaren al Gaià sabent que en passar-lo canviaven de bisbat, del de Barcelona al de Tarragona. En el terreny agrícola proper al riu hi trobaren una rica i ben conreada vinya, avellaners i també una llenca d'horta. Veieren al nord Mas d'Infants, amb la típica torre, i finalment arribaren a Bràfim cinc quarts després d'haver sortit de Rodonyà.

De Bràfim, Teixidor en deia que tenia 250 cases i una població d'entre 1.250 i 1.300 habitants. El correu de les vinyes amb plantacions de ceps americans i "indígenes" li fa descriure el terme de Bràfim, relativament petit, d'aquesta manera:

Son terme podria compararse á una inmensa parada de vinya conreuada per distints propietaris que's disputen ab admirable engrehimient qui treballarà millor y farà donar més fruyt al tros que còrre á son càrrech.

La fil·loxera, però, estava fent estralls a les vinyes convertint-les en "erms y desolats cementiris". A més a més es conreaven cereals, oliveres, garrofers, ametllers i algunes hortes. L'única carretera era la que de Tarragona conduïa a Vila-rodona, tot i que en faltava un tros per acabar entre Bràfim i Nulles a causa del "caciquisme y á qüestions pecuniaries mal enteses". De masies només constaven com a habitades cal Valls i Mas d'Infants. Les cases més importants del poble eren: cal Marquès, cal Garriga, cal Bassó, cal Valldossera, cal Plana, cal Balcells, cal Pubill (farmacèutic) i ca l'Àngel. Quant a serveis tenien: metge i apotecari, escoles de nens i nenes, oficis com ara fusters, serrallers, paletes, tenien botigues de queviures, de roba, estanc, cafès, tavernes i sales de ball. Celebraven una fira el segon diumenge d'octubre dita "de les Magranes". Tenia dos hostals, el del Ros i el del Garriga, tot i que aquest darrer ja no funcionava. Les tartanes de cal Brossa feien el servei cap a Tarragona. Assenyalava com a important la indústria d'alcohols, el comerç del vi, els compradors més importants del qual eren el Bassó, el Plana, el Valldossera, el Marquès i el Peret Ambròs. Remarcava com a home il·lustrat en matèria de coneixements de la ciència agrícola el viticultor propietari "Joan Recasens (a) Plana". En qüestions polítiques es lamentava que:

¡Llàstima que l'esperit catalanista hi estiga allí tant poch desenrotllat y que'ls partits madrilenys ne facin d'aquesta vila sach y sogal

Van visitar el secretari Joan Meix, que els ensenyà l'arxiu i també els centenars de canaris que criava. Les visites protocol·làries finalitzaren amb l'efectuada al rector Teodor Magrinyà, el qual els mostrà l'arxiu parroquial. Seguidament visitaren l'ermita del Loreto, situada damunt d'un turó anomenat Puig-rodó o de la Cabanya dels Pobres. De l'ermita i la seva història Pau Teixidor en feia una llarga recensió.

Seguiren la ruta cap a Vilabella, població constituïda aleshores per unes 400 cases i uns 2.000 habitants. Les collites més importants eren les del vi i dels cereals. Com a Bràfim la referència a la fil·loxera era inevitable:

Ab tot, la cullita del vi passarà ben prompte á l'història si no's donen manya á reconstituir ab peu americà llurs extensos vinyars, xuclats y esmortuïts en gran part per la famolenca filoxera.

També tenia algunes hortes regades amb l'aigua del Gaià. De masies només anomenaven la Quadra del Padrós, composta de deu cases en ruïnes i també assenyalava com a construcció aïllada significativa el Molí de Bràfim. Quant a comunicació esmentava l'estació de tren de la línia de Vilanova.

De cases importants anomenava les de ca l'Ursul, cal Vidal, cal Segú, ca l'Apotecari, cal Fumet, ca la Polla-rossa, cal Cisco de l'Olla i cal Gestí, els dos darrers tractants de vi. Com a serveis anomenava les escoles de nens i nens, el convent de monges d'ensenyança, metge i farmacèutic, fusters, ferrers, paletes, sabaters, botigues de queviures, drogueries, pastissers, carnisseria, botigues de roba i de vetes i fils, estanc, cafès, tavernes, sales de ball. Hi havia comerç de vi a l'engròs, indústries d'alcohol, trulls d'oli i uns "quants vehins se dediquen al tràfeg de polletayres". Dinaren a cal Cantó. Visitaren el secretari Sr. Voltes i el rector, a qui hagueren d'esperar que acabés de fer la migdiada. A Vilabella tingueren un ensurt. En passar per davant de l'edifici del castell —cal Castellví— l'acompanyant de Pau Teixidor va entrar cap a l'interior del pati on havien vist munts de brisa i diversos treballadors. De cop i volta sentiren "una gran cridòria barrejada ab recargolats renechs" que sortia de dins. Uns homes "provehits de bons samalers" des de la portalada del pati amenaçaven a Teixidor cridant "No entrarà aquet, no, me cago en...". El fet era que el jove David Ferrerons havent entrat dins de l'edifici havia pres notes del que observava de la casa. Els homes que treballaven dins l'havien pres per uns "investigadors" —inspectors— de l'impost dels consums. Quatre homes proveïts d'un fes, una aixada, un semaler i una forca li impediren l'entrada a la portalada de la casa. "Aquí no proveu pas d'entrar-hi", "¡Fòra aquets dels consums!", foren els crits que sentiren, mentre tres homes més es posaven a l'entrada del pati per impedir el pas a Pau Teixidor, a qui havien pres pel cap. Per més que els hi digueren quin era l'objecte de la visita, aquells homes no els cregueren pas. L'enigma de l'ensurt es desvetllà durant el dinar. La mestressa els ho va explicar:

[...] que feya poch temps s'havien presentat á la vila uns investigadors que, ab les formes més brusques, tractaren de penetrar en un magatzem, y que, hagudes qüestions, ressonaren alguns tirs, de quina feta'n sortiren empresonats los amos del establiment. Y com qu'en la casa ahont mon company s'havia introduhit se murmurava si hi havia una màquina de fondre oculda, res d'estrany tenia qu'al veure aquella gent uns senyors forasters acompanyats per l'agutzil, los creguessin sospitosos y'ls hi oposessin resistencia, á fi de no descobrir lo frau y tocar ses conseqüencies.

L'incident ens revela la impopularitat de l'anomenat impost de consums que tants problemes causà a la població i als ajuntaments, que tantes reclamacions i dificultats de pagament va provocar, en un temps de dificultats extremes.²

De Vilabella seguiren cap al Gaià i cap a Puigtinyós, baixant per la Costa Vilabella, travessant un torrentet que regava una munió d'hortets. Passaren per una horta plantada d'avellaners i moresc coneguda com els Pibens del Garriga de Bràfim, travessaren el riu deixant a mà dreta el Molí de Puigtinyós, passaren per l'antic Molí Draper i pel costat del rentador i passaren arran de les cases sense entrar-hi, perquè era tard. La visita a Puigtinyós —actualment Montferri— la realitzaren l'endemà. Una de les coses que procuraren en cada visita fou interessar-se pels arxius de cada població. El cas més singular es produí a Montferri. Amb el secretari es traslladaren a l'antiga casa de la vila i amb un martell i una escarpa desaparedaren l'antic arxiu municipal. Tot i la molta documentació que hi trobaren, Teixidor se sentí un xic defraudat per no trobar documentació més antiga. Al final l'assabentaren que feia uns anys se'n va treure una carretada de papiers "vells i dolents que ningú'ls entenia, y que s'havien venut á preu de fems...". Acabava l'article transcrivint alguns documents del segle XVIII.

2.3. EDUARD VIDAL

L'abril de 1914 es publicava un article de dotze pàgines titulat "Una excursió per les serres de Brufaganya, Queralt i Miralles" signada per Eduard Vidal. Una de les coses més interessants de l'article són la dotzena de fotografies de J. Roig. Del text de l'article mirarem d'extreure'n alguns fragments que siguin testimoni d'allò que més ha canviat, en el paisatge i les formes de vida, al cap de gairebé un segle, deixant a banda molta de la informació que conté. Del territori de Sant Magí de la Brufaganya en deia:

Aquesta vall de Sant Magí de Brufaganya és accidentada en extrem, amb poques terres de conreu, però amb grans boscuries de pins i alzines i frondoses rouredes que l'embelleixen, que són el seu principal atractiu i que malastrugament van desapareixent als cops de destralt de mans cobejoses, desconeixedores de llurs propis interessos i mancades de tot sentiment d'art i veritable bellesa.

És curiosa també la descripció de l'entorn edificat del santuari:

[...] es troba el santuari, constituït pel temple edificat a mitjàn segle XVIII i per miserables casetes, entre les quals hi ha la rectoria i l'hostal, on se dona acolliment als vianants i on se troba més bona voluntat que no pas bona menja i bon descans.

²Jordi PLANAS i MARESMA (2006) a *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines indica que: "La protesta contra les contribucions i especialment contra l'impost de consums es convertí en la causa principal dels motins populars que es produïren a l'Espanya del final del segle XIX".

□ Figura 1: El santuari de Sant Magí de la Brufaganya. Foto: Joan i Gabriel Roig i Font. 11 de maig de 1913. Arxiu Albert Bastardes.

□ Figura 2: Al fons, la Capella de les Fonts de Sant Magí de la Brufaganya. Cal observar els impressionants roures del camí que ascendeix al santuari. Foto: Joan i Gabriel Roig i Font. 11 de maig de 1913. Arxiu Albert Bastardes.

Els excursionistes arribaren a Sant Magí a les set de la tarda, en un dia de maig de l'any anterior, havent sortit de bon matí de Vilafranca del Penedès, i dinat a Pontons. En total set hores i mitja de camí. Eduard Vidal sabé descriure el paisatge que trobaren en arribar cap al tard, pintat de manera encisadora amb bona prosa literària:

A la claror somorta de la capvesprada, semblaven encara engrandir-se i prendre més relleu aquells colossals roures de troncs rabaçuts i potent brancada que allí romanen com a mostra i penyora de lo que fou grandiosa roureda, sota la qual es destacava abans la modesta molsa, cobrint el llur propi arrelam, i els tradicionals roserars, dels quals avui apenes se troba rastre, amb tot i haver-ne vist jo mateix bella i ben curosa mostra a l'hortet de la propera ermita.

En alguna de les fotografies que acompanyaven l'article es poden veure magnífics exemplars de roures que per llur aspecte i dimensions podríem qualificar sense manies com a colossals. De Sant Magí n'eixiren l'endemà al matí prenent direcció cap al castell de Queralt. En el trajecte entre aquests dos punts tan significats de l'Alt Gaià, Vidal n'exposava la bellesa contemplada:

El panorama ovirador és esplèndid a tot ser-ho, sobretot cap a les més properes serres de Sant Miquel Monclar, Ceballà del Comtat, Queralt i Miralles, quedant en altres terme més llunyans el típic Montserrat, les serres de la Llena i algú tros de serralada pirinenca. El camí que, vorejats de boixos i matolls, travessa per la coma Xoliu (un contrafort de la serra del Pany), mena sobtadament, i per forta baixada per entre bosc de pins, cap al anomenat Planet del Vent, per on ha de passar la carretera de la Llacuna a Santa Coloma...

□ Figura 3: De camí cap al castell de Queralt. Foto: Joan i Gabriel Roig i Font. 11 de maig de 1913. Arxiu Albert Bastardes.

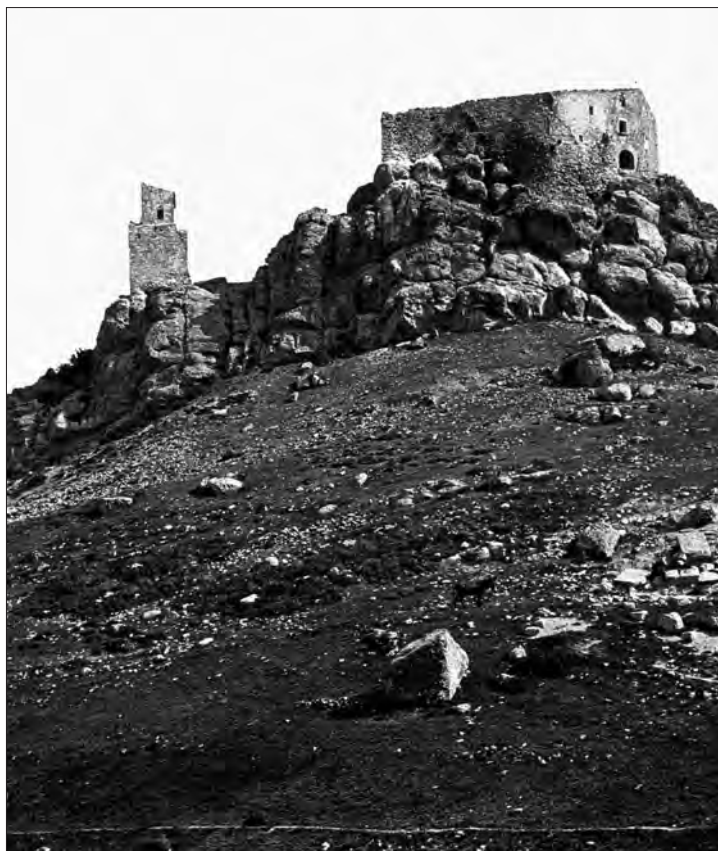
Eduard Vidal ens descriu de aquesta manera la serra de Queralt:

La petita serra de Queralt és d'aspecte uniforme i sense altra particularitat que la bella vista que es frueix des de son cim, coronat per l'antic i encastellat casal dels Rocaforts. La seva altitud no passa pas dels 800 metres sobre'l nivell del mar. De sos cims arrenquen dos principals contraforts: un vers al NO., que pel coll d'Aguiló el lliga amb les serres d'Argensola i la Panadella; i altre vers el S., cap al coll de la Garça, sobre Bell-prat, que'l lliga amb les serres de Montagut i de Riu de Boix, que cau sobre'l Gaià.

Per acabar ens cal veure quina era la situació del castell de Queralt en aquella època, quan era habitat encara. L'edifici que ara són parets i restes fràgils en la imatge corresponent encara es perfila dret i voluminós amb la porta i les finestres ben visibles. Així narrava els edificis que tant caracteritzen la imatge de Queralt:

El castell és un edifici molt ben conservat, de sòlida construcció, i que avui serveix d'estada a humils pagesos. A son peu hi ha l'església de Sant Cristòfol, antiga parroquia de Bell-prat i avui sufragania de l'existent en dit poblet.

□ Figura 4: El castell de Queralt, habitat encara. Foto: Joan i Gabriel Roig i Font. 11 de maig de 1913. Arxiu Albert Bastardes.

2.4. FRANCESC BLASI³

El mes de juny de 1928 Francesc Blasi publicava al butlletí del CEC un relat d'una excursió realitzada a Montagut el 29 de gener del mateix any. Ocupa set pàgines, comptant les dues dedicades a quatre magnífiques fotografies del mateix Blasi. Partiren de Valls amb auto set persones, dues de Valls, i els altres vinguts de Barcelona. Seguiren cap a Santes Creus i després devien enfilars l'actual carretera de Pontons fins arribar al coll de Santa Agnès, on sembla que la carretera ja no continuava. A partir d'aquest punt enfilaren a peu. Pujaren doncs per la part encarada al sud i baixaren per l'altra part fins arribar a Querol. Si alguna cosa cal ressaltar d'aquest article a part de les fotografies, és la bona prosa que gastava Francesc Blasi, per a descriure, per a interpretar, per a posar ànima al paisatge que havia contemplat. Des de dalt del cim de Montagut, el de la gran visió sobre un extens territori, escrivia:

Ens trobem a 960 metres d'altitud sobre el nivell de la mar. Al lluny albirem els gegants encantats de Montserrat, com si fos l'orgue del cel; d'entre un fons negrós sobreixen les sinuositats molsudes del Montseny, tot just blanquejades per la neu, i davall dels nostres peus s'estén tot el Camp de Tarragona, sembrat de comes ventrudes i de pujols llisos i boteruts, el mateix que una mar d'onades en eterna marejada. Els lleganys de boires esfilagarsades, escampats pel firmament, si bé no gosen a tapar el sol, entelen la terra una alenada melangiosa i un color incert, i les formes de les coses s'esmunyen del nostre esguard escorcollador, i les fantasies de l'esperit tafaner s'esfumen com per encant.

□ Figura 5: El cim de Montagut nevat. Gener de 1928.

³ Francesc Blasi Vallespinosa era fill de Valls tot i que estava afincat a Barcelona. El Centre d'Estudis del Gaià va publicar l'any 2000 una col·lecció de fotografies seves de la vall del Gaià: *La vall del Gaià al primer terç del segle XX. Fotografies de Francesc Blasi i Vallespinosa*.

❑ Figura 6: Conjunt de l'església i la rectoria de la parròquia de Sant Jaume de Montagut.

Havent baixat del puig de Montagut cap a l'església de Sant Jaume, en descrivia l'estat de conservació i també el sentiment de soledat que s'hi respirava:

És una església voltada de terrenys erms, de soledat pregona, de nyonya perpètua, exposada a la fàcil destrucció i a l'assetge imminent. Encerclada de neu, quina idea de solitud no desvetlla, quina tristesa, quina tragèdia...!

La casa rectoral va caient, ara una pedra ara l'altra, d'ençà que el darrer rector, Mn. Josep Redon Molins, fou maltractat, robat i cruelment assassinat, el dia 7 de març de 1869, perquè se'l suposava ric, car demés dels 500 feligresos de les masoveries amb què comptava l'església, el rector posseïa terres que produïren bones collites de blat, tan abundoses, que algunes vegades fins el Chor calia fer servir de graner.

Les coses, però, havien canviat prou des del tràgic succés. Moltes masoveries estaven ja abandonades, el culte i el rector s'havien traslladat a Valldossera, tot i que cada quinze dies hi pujava a dir missa. La gràcia de les fotografies de Blasi, és que a banda de retratar l'exterior de l'església, també ens va deixar clixés de l'interior, abans de ser destruïda durant la guerra i ja mai més recuperada pel culte, tot i les obres de consolidació fetes en les darreres dècades. De l'església en donava la següent informació:

l'església de Montagut és molt gran, de planta romànica amb arcs gòtics a la volta i una motllura neoclàssica al nivell dels capitells, que resten amagats. L'altar major és de guix, com també ho són els altres altars, alguns dels quals estan ficats en el gruix de les

□ Figura 7: Interior de l'església parroquial de Montagut que Francesc Blasi Vallespinosa va poder fotografiar abans de la destrucció de 1936.

parets laterals, fetes de carreus treballats, descoberts a l'exterior i tapats per gruixuda capa de guix a l'interior, possiblement adient a reformes posteriors. Les imatges són d'escassa vàlua artística, llevat d'una que ha estat traslladada a Valldossera.

Seguiren l'excursió en direcció a Querol, on arribaren a les dues de la tarda pel camí carreter que baixava dreturer. La visió de Querol baixant de Montagut, d'aleshores i d'ara, Blasi l'expressava així:

En atansar-nos al riu, apareix Querol encimbellat dalt un trencall de cingle, amb una esglesieta senzilla, de campanar afuat, un muntet de cases al redòs d'una plaça i les ruïnes d'un castell en l'indret més encinglerat.

L'exemple de la bona prosa de Francesc Blasi la trobem en descriure la caiguda de la tarda d'un mes de gener, amb la que pràcticament cloïa la recensió de l'excursió:

Ben aviat caigueren damunt d'aquestes serres prenyades de nuesa, les vagues clarors del cap-vespre, i, sense compassió, s'anaren estenent per tots els àmbits del nostre esguard. A l'hivern el dia es decanta a la fosca sense cap tramoia prèvia. Només són quarts de cinc de la tarda, i ja tot esdevé ombrejat, i el paisatge, esfresteguit qui-sap-lo per les negrors que s'acosten, es clou a cuita-corrents com avergonyit. La nau de l'església és fosca, els carrers, deserts, com els dies feiners, una parada de quincallaire estesa al brançal d'una porta, fa llàstima, i les parets esbatanades del castell, d'aquell castell que hem citat abans, prenen formes fantàstiques i arrostren amb més cruïda la seva amarga tragèdia. Comptat i debatut, arreu es nota un pregon amarament de melangia, de soledat i d'enyorança eterna.

3. APÈNDIX

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES ⁴	COMENTARI
Núm. 7 Octubre-desembre 1892	<i>Excursió a Montmell, Marmellá y Torrellas de Foix</i> ⁵	19-21.11.1892	Osona, ⁶ Maspons i Labrós, ⁷ Maspons i Anglasell ⁸	Notícia de 9 línies
Núm. 7 Octubre-desembre 1892	A Montmell, Marmellar i Torrelles de Foix	17.11.1892		Breu sobre la sessió preparatòria
Núm. 7 Octubre-desembre 1892	Les Piles		Lectura comunicació de mossèn Joan Segura 17.11.1892	Breu notícia sobre uns enterraments protohistòrics
Núm. 9 Abril-juny Núm. 10 Juliol-setembre 1893	<i>A Montagut i Santes Creus des de Torrellas de Foix</i>	12-25.9.1892	Josep Castellanos	Article en dues parts de 24 p.
Núm. 11 Octubre-desembre 1893	Selma i Santes Creus	16.11.1893		Breu sessió preparatòria excursió
Núm. 11 Octubre-desembre 1893	La Llacuna, Sant Magí de la Brufaganya i Santa Coloma de Queralt	16.11.1893	Francesc Maspons Labrós	Lectura de la memòria de l'excursió. Breu

⁴ Persones que participen a l'excursió o autors de l'article.

⁵ En cursiva títols originals de l'article. En rodona ubicació de la notícia.

⁶ **Artur Osona i Formentí**. Barcelona, 1840-1901. Comerciant i escriptor. Membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, en el butlletí de la qual col·laborà activament. Fou el primer autor de guies excursionistes de Catalunya. En publicà catorze.

⁷ **Francesc Maspons i Labrós**. Granollers, 1840 - Bigues, 1901. Doctor en dret i notari. Col·laborà en diverses publicacions i edità alguns reculls sobre el folklore i les tradicions catalanes. Del 1883 al 1891 fou president de l'Associació d'Excursions Catalana i del 1892 al 1896 del Centre Excursionista de Catalunya (CEC).

⁸ **Francesc de Paula Maspons i Anglasell**. Barcelona, 1872 - Bigues, 1966. Jurisconsultor. Fill de Francesc Maspons i Labrós. Fou president del CEC entre els anys 1925 i 1931. A vuitanta anys publicà *Records d'excursió*, recull d'excursions realitzades al llarg de la seva vida.

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 11 Octubre-desembre 1893	Selma i Santes Creus	14.12.1893	Josep Galvany i Parladé	Lectura de la memòria de l'excursió. Breu
Núm. 11 Octubre-desembre 1893	Bellpuig, Vallbona de les Monges i Santa Coloma de Queralt	22.12.1893		Breu sessió preparatòria excursió
Núm. 11 Octubre-desembre 1893	<i>Excursió á Sant Magí de Brufaganya y Santa Coloma de Queralt</i>	1-2.11.1893	Osona, Sastre, Maspons	Relat d'1 p.
Núm. 11 Octubre-desembre 1893	<i>Excursió a Celma y Santas Creus</i>	19-21.11.1893	Maspons, Osona, Toruella, Parcet, Galbany	Relat d'1/3 de p.
Núm. 13 Abril-juny 1894	Poblet i Santes Creus	11.5.1894		Breu sessió preparatòria excursió
Núm. 13 Abril-juny 1894	Valls i Santa Coloma de Queralt	11.5.1894	Josep Castellanos	Breu, lectura de la memòria de l'excursió
Núm. 17 Abril-juny 1895	<i>Excursió particular á Valls, Pla de Cabra, Vallespinosa, Santa Coloma de Queralt i Igualada</i>	24-27. 4.1895	Osona, Josep Castellanos	Relat de l'excursió de 12 p.
Núm. 17 Abril-juny 1895	<i>Breus notícies de Rodonyá y sa comarca</i>	14.11.1894	Pau Teixidor i Tarrida	Article de 23 p.
Núm. 17 Abril-juny 1895	Excursió a Rodonyà	23-25.6.1895	Maspons, Torres i Reyató, Brossa, Robert, Pagès, Canal, Viladomat, Vintró, Nogué, Andreu, Galbany	Notícia de 10 línies

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 18 Juliol-setembre 1895	<i>Acta de l'excursió oficial a Altafulla y Tamarit</i>	7.7.1895	Maspons i Labrós, Vintró, Pagès, Canals, Nogué. Arrau, Robert, Sarró, Planella, Viladomat, Josep Galbany	Relat d'1'5 p.
Núm. 18 Juliol-setembre 1895	<i>Tamarit</i>		Pau Teixidor i Tarrida	Article de 4 p.
Núm. 20 Gener-març 1896	<i>Excursió particular á Brafim, Vilabella y Puigtinyós</i>	4-5.10.1895	David Ferrerons, Pau Teixidor	Article de 27 p. de Pau Teixidor i Tarrida
Núm. 21 Abril-juny 1896	<i>La Cova Fonda</i>	27.5.1896	Pau Teixidor i Tarrida	Article de Pau Teixidor i Tarrida
Núm. 24 Gener 1897	Les Boques Calentes del Montmell	15.1.1897		Sessió preparatòria de l'excursió (suspesa)
Núm. 25 Febrer 1897	Les Boques Calentes del Montmell	13.2.1897		Sessió preparatòria de l'excursió
Núm. 26 Març 1897	Excavacions a la Cova Fonda			Notícia de 14 línies

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 29 Juny 1897	Catalech espeleològich de Catalunya. Montmell: - Avench de la Roca-llisa - Avench de Puig-francàs - Avench de Pallerets - Avench de Carles - Les Boques calentes y forats de Montmell - La cova Cativera - La cova dels Costeres Puigtinyós: - Les Coves del Santó Rodonyà: - Cova de Pedrafità - La Cova d'en Jayet - Cova de Papiol Salomó: - La Cova Fonda			Citacions de diverses coves
Núm. 41 Juny 1898	Cova del Manon (Vespella)	3.6.1898	Pau Teixidor	Lectura d'un treball sobre el descobriment d'una cova anomenada del Manon al terme de Vespella. Notícia de ½ pàgina
Núm. 47 Desembre 1898	Coves Roges	16.12.1898		Breu de lectura d'un escrit de Pau Teixidor sobre les Coves Roses

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 55 Agost 1899	<i>La cova del Manou</i>	18.4.1898	Pau Teixidor	Article sobre la cova de Manou del terme de Vespella
Núm. 68 Setembre 1900	<i>Sota terra. Excursió espeleògic-geològica al Priorat, Muntanyes de Prades y Alt Panadès</i>		Norbert Font i Sagué ⁹	Citació de Pau Teixidor com a delegat a Rodonyà i explorador de diverses cavernes
Núm. 69 Octubre 1900	<i>Sota terra. Excursió espeleògic-geològica al Priorat, Muntanyes de Prades y Alt Panadès (acabament)</i>		Norbert Font i Sagué	Article en el qual trobem 5 p. dedicades a descriure el seu pas per Vila-rodona (columbari), la cova Fonda de Salomó, l'avenc de Roca-llisa, el Montmell, etc.
Núm. 70 Novembre 1900	<i>Vespella</i>		Pau Teixidor	Article de 11 p. sobre Vespella de Gaià
Núm. 71 Desembre 1900	Conferència sobre Vespella		Pau Teixidor	Lectura de la conferència publicada el núm. anterior

⁹ **Norbert Font i Sagué**. Barcelona, 1874-1910. Llicenciat en ciències naturals, sacerdot, espeleòleg, científic de camp, escriptor, historiador de la ciència, geòleg. Capdavanter de l'excursionista científic, polígraf i publicista. Soci del CEC des del 1893, on participà habitualment en conferències, cursos i articles al Butlletí. Considerat l'introduïdor de l'espeleologia a Catalunya.

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 79 Agost 1901	<i>Excursió a les Coves Roges</i>		Pau Teixidor	Article de 12 p.
Núm. 87 Abril 1902	<i>Excursió a Santes Creus y Poblet</i>		Basté, Carbó, Codina, Crespi, Estany, Farreros, Garriga, Millet (Tomàs, Pere A. i Francesc), Piera, Prats, Perdigó, Puig i Sais i Soler (Ignasi)	Crònica d'una pàgina de l'excursió
Núm. 96 Gener 1903	El castell de Santa Coloma de Queralt		Mossèn Esteve Puig	Breu lectura d'unes notes històriques del castell de Santa Coloma
Núm. 96 Gener 1903	<i>Excursió a Santes Creus y Poblet</i>	6-8.12.1902	Ramon Casanova, Joan Par, Alfons Par	Crònica de l'excursió a Santes Creus i Poblet, d'una pàgina
Núm. 97 Febrer 1903	<i>El castell de Santa Coloma de Queralt</i>		Esteve Puig, prev.	Article 1,5 p. sobre el castell de Santa Coloma de Queralt
Núm. 110 Març 1904	Necròpolis del Padrós (Vilabella)		Pau Teixidor	Breu. Lectura treball sobre la recent troballa d'una nova necròpolis proto-històrica del Padrós
Núm. 114 Juliol 1904	<i>Una nova necropolis proto-històrica. La necropolis de Padrós</i>		Pau Teixidor	Article de 4 p.

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 115 Agost 1904	<i>Una nova necropolis proto-històrica. La necropolis de Padrós (acabament)</i>	1.2.1904	Pau Teixidor	Continuació de l'article. 3 p.
Núm. 135 Abril 1906	Notes d'una excursió a Bellpuig, Vallbona de les Monges i Sant Coloma de Queralt	9.4.1906	Josep Galvany i Parladé	Notícia de 9 línies de la lectura d'unes notes de l'excursió
Núm. 170 Març 1909	A Santes Creus, Poblet, Tarragona i Tortosa	21-23.3.1909		Notícia de 7 línies de l'excursió
Núm. 204 Gener 1912	<i>La conca del riu Foix y sos principals afluents</i>		E. Vidal i Riba ¹⁰	Article de 13 p. sobre la conca del Foix on hi apareixen els límits del Gaià
Núm. 206 Març 1912	<i>La conca del riu Foix y sos principals afluents (acabament)</i>		E. Vidal i Riba	Acabament de l'article (15 p.) sobre la conca del Foix on hi apareixen els límits del Gaià
Núm. 210 Juliol 1912	A Altafulla, Tamarit i Tarragona	16.7.1912		Notícia de 13 línies de l'excursió organitzada per la secció de fotografia

¹⁰ **Eduard Vidal i Riba**. Barcelona, 1879-1968. Soci del CEC des del 1902. Dirigí el Butlletí del Centre Excursionista durant vint anys i fou fundador de la Secció d'Esports de Muntanya.

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 215 Desembre 1912	A la serra del Montmell	16.12.1912	Lluís Coll, Facunde Mor- ral i senyora, Joan i Gabriel Roig, D.A. Santamaria, Eduard Vidal	Notícia de 14 línies de l'excursió
Núm. 217 Febrer 1913	A Montblanc, Santa Colo- ma de Queralt i Igualada	4-6.1.1913		Notícia de 7 línies de l'excursió
Núm. 220-222 Maig-juliol 1913	A Vilafranca, Pontons, Sant Magí de la Brufaga- nya, Queralt, la Llacuna, Sant Joan de Mediona i Sant Sadurní d'Anoia	11-12.5.1913	Carmel Ca- ritg, Gabriel i Joan Roig, Josep Tarragó, Eduard Vidal	Notícia de 14 línies de l'excursió
Núm. 220-222 Maig-juliol 1913	A Santes Creus	6.7.1913	Blasi, Mallat, Massó, Planas i Vila	Notícia de 5 línies de l'excursió
Núm. 220-222 Maig-juliol 1913	Una excursió a Montblanc, Santa Coloma de Queralt i Igualada	11.7.1913	Josep Salvany	Notícia de la conferència ressenyant l'excursió
Núm. 224-225 Setembre- octubre 1913	Memòria del senyor secretari			Memòria en la qual hi figu- ren excursions a la serra del Montmell, Sant Magí de la Brufaganya i Queralt, ressenyas d'excursions a Santa Coloma de Queralt
Núm. 226-227 Novembre- desembre 1913	Als monestirs de Poblet i Santes Creus			Notícia de tres línies de l'excursió

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 229 Febrer 1914	Tercer Congrés Excursionista Català	11-13.4.1914		Programa del congrés on hi trobem una visita a Tamarit
Núm. 231 Abril 1914	<i>Una excursió per les serres de Brufaganya, Queralt i Miralles</i>		Eduard Vidal (clixés de J. Roig)	Article de 12 p. amb nombroses fotografies
Núm. 243 Abril 1915	Memòria escrita amb motiu del XXV aniversari de la fundació del Centre Excursionista de Catalunya			Esment de la col·lecció dedicada a Santes Creus de l' <i>Album pintoresc monumental de Catalunya</i>
Núm. 276 Gener 1918	Biografia de Josep Fiter i Inglès		Ramon N. Comas	Esment de la publicació <i>Algunes notícies referents a una excursió a Altafulla, Tamarit y Sepulcre dels Scipions</i>
Núm. 289 Febrer 1919	Conferències i excursions	28.2.1919	Joan Ruiz i Porta	Conferència sobre la regió del Montmell
Núm. 290-294 Març-Juliol	<i>Condicions estructurals del terreny en la caracterització de les comarques catalanes</i>		M. Faura i Sans	Esment a la conca del riu Gaià, i a Santa Coloma de Queralt
Núm. 290-294 Març-Juliol	<i>Explicació de les làmines de la Secció de Fotografia. Sepulcre dels comtes de Queralt</i>			Article de 14 línies sobre els sepulcre dels comtes de Queralt

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 290-294 Març-Juliol	Conferències i excursions	7.3.1919	Joan Ruiz i Porta	Acabament de la conferència sobre la regió del Montmell
Núm. 304-311 Maig- desembre 1920	Secció de fotografia	20.5.1920		Sessió de projeccions de vistes dels monestirs de Poblet i Santes Creus
Núm. 316 Maig 1921	<i>La Col·lecció Lluís Marian Vidal (continuació). Ple eneolític. Cova Fonda, de Salomó</i>		Josep de C. Serra i Ràfols	Article de 6 p. sobre el material de la cova Fonda de Salomó, pertanyent a la col·lecció de Lluís Marian Vidal, amb algunes il·lustracions de la terrissa.
Núm. 316 Maig 1921	Secció de Fotografia	10.4.1921		Excursió al Monestir de Santes Creus
Núm. 322 Novembre 1921	<i>Meteorits caiguts a Catalunya (1)</i>		Dr. M. Faura i Sans	Estudi de 22 p. sobre els meteorits caiguts a Catalunya, entre ells els de Nulles

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 333 Octubre 1922	<i>L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera</i>		A. Duran i Sanpere	Article de 33 p. Esmert del retaule de Sant Llorenç de Santa Coloma de Queralt, i citació de la <i>Historia de la villa de Santa Coloma</i> (1879) de mossèn Joan Segura
Núm. 345 Octubre 1923	<i>De les serres del Montmell (1)</i>		Joan Ruiz i Porta	Article de 6 p.
Núm. 350 Març 1924	<i>El Mapa de Catalunya (acabament) II. Característiques del mapa de Catalunya. III Descripció i crítica de les fulles. Fulla 34</i>			Article de 4 p. sobre el full 34, anomenat de Vilafranca del Penedès, que és la població més important que hi figura. Hi surten esmentats els municipis de Querol, Aiguamúrcia i el Montmell
Núm. 357 Febrer 1925	Crònica	6.1.1925		Visita de la secció de fotografia al monestir de Santes Creus

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 365-366 Octubre-novembre 1925	Crònica	29.11.1925		Visita de la secció de fotografia al castell de Tamarit
Núm. 369 Febrer 1926	Secció d'Arqueologia i Història	17.2.1926		Visita al museu de D. Lluís Plandiura. Entre les obres que ha rescatat s'esmenta l'altar gòtic de Santa Coloma de Queralt
Núm. 379 Desembre 1926	Crònica	5.11.1926	Francesc de P. Maspons i Anglès	Conferència inaugural sobre els monestirs de Poblet i Santes Creus
Núm. 379 Desembre 1926	Crònica			Adhesió del Centre Excursionista a la campanya iniciada pel Reial Círcol Artístic per la restauració dels monestirs de Poblet i Santes Creus

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 381 Febrer 1927	Homenatge	14.1.1927		Homenatge al Centre Excursionista de Catalunya celebrat al Centre de Lectura de Reus. Lectura de la primera excursió feta a Poblet i Santes Creus. Joan Ruiz i Porta esmenta la tasca de Pau Font de Rubinat per iniciar les tasques de reconstrucció de Poblet i Santes Creus
Núm. 387 Agost 1927	<i>Primer Aplec Excursionista de les Comarques Tarragonines</i>	22.5.1927	F. de P. Blasi	Narració de les activitats del Primer Aplec Excursionista de les Comarques Tarragonines celebrat a Santes Creus. Article de 3 p.

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 390 Novembre 1927	<i>Poblet i Santes Creus</i>		Francesc de P. Blasi	Article de 22 p. sobre els monestirs de Poblet i Santes Creus. Bàsicament aquesta primera part tracta de Poblet
Núm. 391 Desembre 1927	Crònica	24.11.1927	Dr. Josep Garrut	Conferència amb projeccions sota el tema de Gràfics del Monestir de Santes Creus
Núm. 393 Febrer 1928	Crònica	28-29.1.1928		Excursió de la secció de fotografia a Montagut, Querol i el Pont d'Armentera. Notícia de 14 línies
Núm. 397 Juny 1928	<i>Excursió al Montagut</i>	28-29.1.1928	F. Blasi	Article de 7 p. amb diverses fotografies

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 399 Agost 1928	<i>II Aplec Excursionista de les Comarques Tarragonines</i>	3.6.1928	F.B.	Article de 5 p. sobre el segon aplec excursionista celebrat a la Mussara, amb quatre fotografies. Esment de l'anterior aplec celebrat a Santes Creus
Núm. 432 Maig 1931	<i>L'alta conca del riu Gaià</i>			Article de 5 p. sobre la zona de l'Alt Gaià. Quatre fotografies, de Seguer, Santa Perpètua, i Vallespinosa
Núm. 438 Novembre de 1931	<i>Riberes del Gaià</i>		F. Blasi i Vallespinosa	Article, de 26 p. de diversos indrets del Gaià, amb continguts geogràfics i històrics. Diverses fotografies
Núm. 439 Desembre de 1931	<i>Riberes del Gaià</i>		F. Blasi i Vallespinosa	Article de 30 p., continuació del publicat al núm. anterior

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 456 Maig 1933	Bibliografia		F. Blasi i Vallespinosa	Ressenya d'una pàgina del llibre <i>La Terra d'En Gallarí</i> , de Josep Iglésies, recull de narracions literariogeogràfiques en les quals s'hi troben les de Selmella i Vallespinosa
Núm. 463 Desembre 1933	<i>Recerques espeleològiques per la serra de Montmell. L'avenc de Pallarets</i>		Lluís Porta i Massana	Article de tres pàgines amb dos dibuixos. Descripció espeleològica
Núm. 466 Març 1934	<i>Recerques espeleològiques per la serra de Montmell. L'avenc de Carles V</i>		Lluís Porta i Massana	Article de 5 p., amb dibuixos de la planta i un tall vertical de l'avenc
Núm. 466 Març 1934	Crònica			Notícia de 1/2 p. sobre la destrucció de les creus de terme de Santa Coloma de Queralt i de Miralles
Núm. 468 Maig 1934	<i>Recerques espeleològiques per la serra de Montmell. Avenc de Pinyerets</i>		Lluís Porta i Massana	Article de 4 p. amb dues fotografies, talls verticals i planta

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 469 Juny 1934	Una guia de les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles			Notícia sobre la imminent aparició de la guia de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna
Núm. 470 uliol 1934	Excursió al pantà de Foix, Montagut, Santes Creus i la Llacuna	13 de maig de 1934		Notícia de ½ p. de l'excursió realitzada pels socis F. Broggi, Lluís Porta i Josep Rovira
Núm. 470 Juliol 1934	<i>Excursions espeleològiques pel terme de Montmell. La cova de Pedrafita</i>			Article de 4 p. sobre la cova de Pedrafita. Il·lustrat amb tres fotografies de l'interior, més talls verticals i una planta
Núm. 477 Febrer 1935	Bibliografia			Notícia de l'aparició de la guia <i>Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles</i>
Núm. 480 Maig 1935	Bibliografia		A.O.F.	Ressenya de ½ p. de la guia <i>Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles</i> de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna

BUTLLETÍ	EXCURSIÓ, ARTICLE O NOTÍCIA	DIES	PERSONES	COMENTARI
Núm. 484 Setembre de 1935	<i>La cova de la Gorja de Gaià, de Pontils. (Municipi de Santa Perpètua. La Segarra)</i>		Salvador Vilaseca	Article de 7 p. sobre la cova de Pontils. Fotografies de l'exterior de la cova, dibuixos d'estris de sílex i imatges de fragments de ceràmica